

СПОГАДИ ДЖАФЕРА СЕЙДАМЕТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО УКРАЇНСЬКО-КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ ВЗАЄМИН У 1917-1918 РОКАХ

СЕРГІЙЧУК Б.В.

Віце-консул Генерального консульства
України в Стамбулі

Проблема українсько-кримськотатарських зв'язків, особливо в період відродження державності обох народів у 1917-1918 роках, вивчена ще недостатньо. Тому цікавими з цього погляду є спогади одного з керівників кримськотатарської автономії у вказаний період Джафера Сейдамета (1889-1960), котрі опубліковані у Туреччині¹.

Будучи активним учасником революційних подій, описуючи діяльність багатьох відомих українських діячів у зазначений період, їхнє ставлення до кримської проблеми, цей автор дає нам можливість краще зрозуміти складність того часу, а відтак і сприйняти його належно.

Звертає на себе увагу в мемуарах Сейдамета вже те, що, подаючи історію Кримського півострова, він підкреслює, що серед колонізаторів цієї території були українці. Про них автор також згадує, коли пише і про склад депутатів Таврійської думи 1906 року, і про їхню участь у Союзі іноземних народів, заснованого 1916 року в Швейцарії.

Але коли йдеться про події 1917, то Джафер Сейдамет приділяє дуже багато уваги розвитку революційного руху в Україні. Зрештою, він визнає: "Дізнавшись, що в Україні розпочалася структуризація національного руху і засновано Центральну Раду, що українці намагаються забезпечити національну автономію, і нарешті, що вони створили національний уряд під назвою Генеральний секретаріат, ми дійшли висновку, що захистити нашу країну проти анархії, яка охоплювала нас ззовні, шляхом співробітництва з росіянами в Криму і в російських органах влади буде неможливо"².

Зрозумівши, що порозуміння з росіянами досягнути буде неможливо, на чому Сейдамет наголошує особливо, він додає: стало нагальною потребою вивчення українського національного руху³.

Разом з Ахметом Озен-башли, продовжує автор, ми вирушили з Сімферополя до Києва. Нашим бажанням було визначити справжні

наміри українців, їхні думки, наскільки вони охоплюють маси, зв'язок урядового апарату з народом, а також стан їхніх сил.

Детально інформує автор про зустрічі й розмови з Головою Центральної Ради Михайлом Грушевським, Головою Генерального секретаріату Володимиром Винниченком та Генеральним секретарем з національних справ Олександром Шульгиним. Зокрема, переповідаючи свою розмову з Грушевським, Сейдамет зазначає, що той, "поділяє наші тривоги з приводу російської революції, яка може привести Росію до розпаду, і тому є необхідність консолідації неросійських народів, створення власних військових сил, що буде особливо важливим для України. І, незважаючи на те, що це може привести до важкого становища України, всіма засобами треба боротися за повалення російської централізації"⁴.

Підкресливши, що, Михайло Грушевський і Олександр Шульгин намагалися зрозуміти кримську делегацію і дали їй можливість викласти свої погляди, справивши таким чином приємне враження, Сейдамет додає, що зовсім іншим виявився Винниченко. До нього, підкреслює автор, ми не відчували такої довіри, він не справив на нас враження людини, яка без вагань використає будь-який засіб в ім'я національних інтересів⁵.

Під час цієї поїздки до Києва, наголошує Сейдамет, ми не змогли відвідати Петлюру, оскільки він постійно був зайнятий військовими справами. Але коли я познайомився з ним пізніше, то він справив на мене враження людини, яка більше за інших була віддана справі української революції⁶.

Повертаючись до Криму, згадував Сейдамет, ми проаналізували наші враження про Україну. З огляду на те, що український рух був здатний струсонати Москву, він ставав корисним, але в той же час роль останньої, що виступала проти Криму, змусила нас серйозно замислитися. Тож поряд з тим, що подорож до Києва зменшила хвилювання, вона водночас поставила перед кримськими татарами необхідність розуміння турбот, які чекали попереду.

Удруге Джафер Сейдамет поїхав до Києва якраз в період більшовицького перевороту в Петрограді. Метою поїздки було перевірити інформацію про формування українських військових сил, з якими нові кримські власті збиралися укласти договір.

Цього разу, пише Сейдамет, я відвідав "у ставці Генштабу засновника української армії, міністра національної оборони Петлюру"⁷.

Працював він у невеличкій кімнатці, був зодягнутий у простий військовий мундир. Середнього зросту, худорлявий, блідий, безкровний, нервовий, із задумливим поглядом. До його кімнати, яка нагадувала бджолинний вулик, постійно вільно входили і виходили офіцери і солдати різних чинів.

Петлюра відкрито заявив Сейдамету, що симпатизує кримським татарам, підтримав його пропозицію про військове співробітництво. Пообіцяв також, що полегшить перехід мусульманських дивізій з Румунського фронту до Криму, допомогу українців Чорноморського флоту, а також надсилку припасів з одеських складів.

Сейдамет підкреслює, що він залишився дуже задоволеним від цих домовленостей з Петлюрою⁸.

Крім того, кримський гість мав обнадійливі розмови з Грушевським та Шульгиним, котрі пообіцяли, що в Універсалі Центральної Ради Крим буде визначено поза межами України.

Втретє Джафер Сейдамет побував у Києві 24-25 січня 1918 року, коли місто вже обстрілювали. Зустрівшись з Грушевським як міністр військових і закордонних справ кримського уряду, повідомив, що проект перекидання мусульманських частин до Києва не можна здійснити, а також попросив того надіслати до Бреста телеграму турецькій делегації про допомогу. Грушевський показав йому телеграму, в якій зазначалося, що турки хочуть скликати конференцію про становище на Кавказі і порадив йому туди їхати⁹.

Більше Джафер Сейдамет у своїх спогадах не згадує про взаємини з керівниками української центральної влади. Сам же він з кінця 1918 року залишиться на постійне проживання в Стамбулі, де буде представляти кримський парламент.

ПОСИЛАННЯ

¹ Cafer Sejdahmet Kirimer. Bazi Natiralar.-Istanbul, 1983.

² Ibid.- S.187.

³ Ibid.-S.187.

⁴ Ibid.-S.188.

⁵ Ibid.-S.189.

⁶ Ibid.-S.189.

⁷ Ibid.-S.224.

⁸ Ibid.-S.225.

⁹ Ibid.-S.291.